EMINESCU ŞI PROBLEMELE LIMBII NOASTRE

Pe marginea unei scrisori a lui Eminescu

DE

PROFESOR DIMITRIE MACREA

Dintre numeroasele mărturii lăsate de Eminescu asupra vieţii culturale şi politice a vremii lui, reproducem scrisoarea de mai jos, care oglindeşte limpede dragostea şi interesul marelui nostru poet pentru problemele referitoare la cultivarea şi desvoltarea limbii române [1].

Octombrie 1877
Iaşi 15/27

Stimate Domnule,

Faptul de a nu fi răspuns la telegrama Dvs. dată cu răspuns plătit este o nepoliteţă fără margini, pe care vă rog să aveţi bunătatea a nu mi-o lua în nume de rău. În chipul acesta însă îmi arăt nehotărîrea mea: Slavici îi scrisese lui Jacques [2] că « Timpul » nu prea merge bine. Luni întregi el nu-şi primise salariul, iar scrisoarea sa era de natură să mă indispună mult, deşi o evadare din Iaşi mi-ar fi fost cât se poate de plăcută. Căci nimic nu întrece mahalagismul ieşean, vorbăria goală înrădăcinată la « Junimea », discuţia cam trivială pe care onorabila societate, de câtăva vreme, o face să înflorească faţă de producţiile literare.

Pe de altă parte trebuie în adevăr să ţinem seamă că această societate este totuşi singura care arată oarecare pricepere în ce priveşte producţiile literare. De câtva timp această pricepere a devenit foarte filistină şi judecata a căpătat un caracter care, în niciuna din cele trei forme ale sale, nu te înviorează. Prima formă, cea mic-burgheză a lui Jacques, Gane şi alţii, este paralizantă; a doua, sceptică şi care veşnic vrea să pară superioară, a lui Carp — la Pogor puternic amestecată cu necuviinţe — este deprimantă; a treia, superficială,—la Naum, Vârgolici şi alţii se apropie foarte mult de nepricepere. Din parte-mi, cred că am făcut câţiva paşi înainte, « Junimea » este de părere că am făcut paşi înapoi.

---

[1] Scrisoarea e adresată lui Titu Maiorescu şi o reproducem după revista « Contemporanul » nr. 35 (308) din 29 august 1952.

[2] E vorba de Iacob Negruzzi (*Nota Redacţiei*).

BDD-A10199 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:19:41 UTC)

Şi totuşi — adevărat sau fals — este cel puţin o judecată, la care în altă parte cu greu te-ai putea aştepta. În Bucureşti politica, ca ocupaţie intelectuală, a întunecat pentru multă vreme literatura. În orice caz, îngustimea conştiinţei omeneşti este cu greu în stare să cuprindă deodată două direcţiuni, pe cea politică şi pe cea literară; cursul lor paralel în una şi aceeaşi conştiinţă se face în sau pe socoteala unuia din cele două sisteme de idei, sau chiar pe socoteala amândorora. Astfel mie îmi pare să fi observat că Slavici a început să scrie mai rău în ce priveşte literatura, mai bine în ce priveşte politica. Aşa de pildă articolul său asupra Radicalismului este bun.

Incidit in Scyllam qui vult vitare Charybdin.

Vedeţi deci că aş putea fi încă multă vreme nehotărît, cu toate că aici îmi merge rău, cu toate că ar trebui să profit de ocazie, căci « primum vivere, deinde philosophari ». Dealtmintrelea voiajul meu, chiar cu cea mai mare bunăvoinţă, nu ar fi putut avea loc, fiindcă nu aveam (resp. nu am) cu ce.

Dacă s'ar găsi în Bucureşti mai multă linişte, mai mult spaţiu pentru laturile colţuroase ale cuiva — aceasta-i întrebarea. Sau şi acolo eşti tot atât de aspru lovit ca şi aici. Dar dece să mai întreb. Viu îndată ce pot, poate chiar în zilele ce urmează.

Am adunat multe vechituri, din manuscripte şi tipărituri vechi româneşti, pe care le-aş lua bucuros cu mine. Această împrejurare îmi scumpeşte călătoria, dar mi-ar păstra materialele spre a-mi umplea timpul liber cu adunarea de cuvinte şi locuţiuni.

Începe a mi se face clar că limba românească este într'adevăr bogată, posedă un număr de sufixe vii, ba chiar şi cantitate. În hârţoage vechi am descoperit mai multe formaţii sintactice fermecătoare, mai multe tipuri care au fost uitate, apoi conjuncţii, prepoziţii şi adverbe, şi chiar două moduri noi, deşi defective.

S'ar putea strânge material pentru o sintaxă românească. Numai timp şi linişte. Dar cine le are!

Cheia pentru fonologia românească îmi pare deasemenea sigură. Legile noastre fonetice sunt cele vechi slave, care sunt însă neobişnuit, ba chiar de mirare, apropiate de cele romanice, aşa încât contopirea lor în limba română este cu totul naturală. Din « Columna » am înţeles limpede că D-l Hasdeu pricepe în mod practic vechea slavonă, dar în ce priveşte fonetica face greşeli cu totul elementare. Lucrul mi s'a părut curios, căci dacă el ar fi cunoscut fonologia slavonă, i-ar fi fost uşor să pună la locul lor pe etimologişti şi să rezolve definitiv chestiunea ortografică. Multa sed non multum ştie acest om.

Aud că în curând veţi veni la Iaşi, ad majorem Junimae gloriam. Atunci dacă voi fi încă aici, multe se vor putea discuta.

Cu salutări şi o strângere de mână.

M. EMINESCU

Scrisoarea de mai sus oglindeşte întreaga personalitate a lui Eminescu. Ea ne arată interesul pasionat al poetului pentru toate problemele vremii lui, intensitatea cu care le trăia, precum şi cunoştinţele lui temeinice în materie de politică, literatură sau filologie. Scrisoarea este străbătută în întregime de un spirit polemic, combativ,— Eminescu având în toate problemele de care s'a ocupat o poziţie înaintată, progresistă.

Pe cât de încercat de nevoi şi de lipsuri materiale se arată poetul în scrisoarea de mai sus, pe atât de dârz şi de demn îşi manifestă ironia şi desacordul cu contemporanii săi. Pe Eminescu îl interesează, în primul rând, înflorirea limbii şi literaturii române, nu intrigile şi filistinismul cuibărite la « Junimea ».

Această societate, pe care criticii literari burghezi au considerat-o ca mediul de naştere al operei eminesciene, este prezentată de Eminescu în lumina ei adevă-

BDD-A10199 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:19:41 UTC)

rată, arătând că în manifestările ei de bază era stăpânită de filistinism, spirit mic-burghez, scepticism, trivialitate şi nepricepere. La « Junimea » se întâlnea atât individualismul anarhic burghez, cât şi scepticismul zeflemist cu pretenţii de superioritate intelectuală al moşierimii în declin. Când Eminescu scria rândurile de mai sus, în 1877, adică atunci când el se afla în plină forţă creatoare, « Junimea » era de părere că « a făcut paşi înapoi », cum spune poetul, dând o expresie fidelă raporturilor reale dintre creaţia eminesciană şi « Junimea ».

Altă problemă importantă a timpului său, de care se ocupă Eminescu în scrisoare, este aceea a raporturilor dintre literatură şi politică. Cunoscător adânc al politicii vremii sale, al oamenilor şi moravurilor care o dominau, Eminescu nu putea vedea altceva decât antagonismul dintre literatura progresistă şi politica reacţionară, aşa cum aceasta din urmă se înfăţişa în aceea vreme. În toată opera lui, Eminescu a demascat falsitatea democraţiei burgheze, a arătat goliciunea principiilor ei şi realitatea moravurilor din partidele monstruoasei coaliţii, dându-şi limpede seama că o asemenea politică nu poate favoriza desvoltarea culturii şi înflorirea literaturii. De aceea Eminescu desparte politica de literatură. Dar, desigur, el nu s'ar fi gândit la această despărţire dacă era vorba de o politică stăpânită de principialitate, de o politică sinceră în folosul poporului muncitor, în care literatura îşi găseşte, în mod firesc, un sănătos reazim ideologic. Cea mai bună dovadă în acest sens este însăşi creaţia eminesciană, izvorîtă dintr'o poziţie ideologică combativă, din conştiinţa nedreptei orânduiri sociale a vremii sale, pe care o critică şi o ironizează în « Viaţa », « Impărat şi proletar », « Scrisori », « Ai noştri tineri», « Junii corupţi » şi altele. Politica, aşa cum se practica în acea vreme, ducea literatura la sterilitate, şi Eminescu, pe drept cuvânt, nu vedea posibilă colaborarea dintre ele.

Scrisoarea lui Eminescu este apoi de cel mai mare interes pentru felul în care poetul vedea problemele de bază ale limbii noastre. Numai în câteva fraze el aruncă o lumină pătrunzătoare asupra chestiunilor esenţiale în legătură cu limba română. Cercetător pasionat al vechilor manuscrise şi tipărituri româneşti — cum ni-l arată scrisoarea — şi cunoscător adânc al limbii poporului, Eminescu scoate în relief bogăţia limbii noastre, care « posedă un număr de sufixe vii», « formaţii sintactice fermecătoare, mai multe tipuri care au fost uitate, apoi conjuncţii, prepoziţii şi adverbe, şi chiar două moduri noi, deşi defective». Eminescu relevă apoi asemănarea fonetică dintre limba română şi limbile slave, subliniind necesitatea alcătuirii unei sintaxe româneşti şi stabilirea unei ortografii fonetice, ştiinţifice.

Aprecierile lui Eminescu asupra bogăţiei limbii noastre sunt foarte explicabile pentru un poet care şi-a sprijinit creaţia pe limba poporului, pe care a cunoscut-o şi a cultivat-o cu dragoste şi veneraţie. Folosind «sufixele vii», « formaţiile sintactice fermecătoare », conjuncţiile, prepoziţiile şi adverbele găsite în limba bogată a poporului, Eminescu a împrospătat, a îmbogăţit, a şlefuit limba noastră literară, nu creând o limbă personală, ci folosind limba adevărată a popo-

BDD-A10199 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:19:41 UTC)

rului nostru. Într'o vreme în care clasa dominantă vorbea cu preferință franceriii sau germana, Eminescu descopere și apără cu convingere frumusețea și bogăția limbii poporului nostru, limba celor mulți, limba înțeleasă de toți. Opera Eminescu este dovada vie că nu poate exista un mare scriitor fără cunoaștere adâncă a limbii poporului, fără folosirea cu pricepere și măiestrie a comorilor ei. Dar stăpânirea limbii cere studiu, cere legătura cu viața poporului, cu felul lui de a gândi. În scrisoarea de mai sus, Eminescu se arată un cercetător activ al vechilor monumente de limbă și un cunoscător adânc al subtilităților gramaticale și lexicale ale limbii noastre. Aceasta explică faptul că opera eminesciană a fost și este înțeleasă și iubită de poporul nostru, care vede în ea expresia felului său de a simți și vorbi.

Eminescu dă încă o dovadă a probității lui științifice atunci când recunoaște, în plină atmosferă latinizantă, asemănărea dintre legile fonetice ale limbii române și ale limbilor slave, a căror contopire în limba română « este cu totul naturală ». Această constatare a lui Eminescu nu rezultă dintr'o impresie subiectivă și întâmplătoare, ci este rezultatul studiilor lui aprofundate de filologie. Este foarte probabil ca Eminescu să fi cunoscut lucrarea marelui slavist August Leskien, apărută în acea vreme: « Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik. Texte ». Weimar, 1871.

Eminescu era stăpânit de pasiunea de a se documenta științific în problemele de limbă și istorie. De aceea, el a reușit să se desprindă repede din atmosfera și mentalitatea greșită a latiniștilor și a italienizanților, care căutau să introducă în limbă o tendință artificială. Pe aceștia îi ironizează și îi combate cu vehemență: « A crede însă că un popor de peste zece milioane de suflete — scrie Eminescu — a fost compus numai din nătângi și că n'au avut nici destul auz, nici destulă minte, pentru a-și plăzmui o limbă cum se cade, a primi apoi ciudatul axiom că numai domnii filologi sunt oameni cuminți care ne pot pune la cale două teorii pe care le sug între patru pereți din degetul cel mic, o asemenea credință este o insultă pentru națiа românească, care a vorbit și a scris într'un fel înainte chiar de a fi sămânță de filologi » [1].

Pe temeiul studiilor lui asupra limbii și al cunoașterii necesităților culturii noastre, Eminescu cerea în scrisoarea de mai sus, datată din Octombrie 1877, alcătuirea unei gramatici a limbii române și stabilirea unei ortografii fonetice. Timp de peste trei sferturi de secol, regimul burghezo-moșieresc nu a îndeplinit aceste cerințe ale culturii noastre, relevate cu atâta pătrunzătoare clarviziune de către Eminescu. A trebuit ca puterea în stat să fie cucerită de clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, pentru ca, odată cu realizarea atâtor revendicări sociale și culturale, să se acorde sprijinul cuvenit desvoltării limbii române și să se alcătuiască gramatica și ortografia științifică a limbii noastre, așa cum a cerut marele nostru poet încă de acum 76 de ani.

[1] Studii și conferințe cu prilejul sărbătoririi a 100 de ani dela nașterea lui Eminescu, E.S.P.L.A., 1950, p. 143.

BDD-A10199 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:19:41 UTC)